

Драган Бабић

ОВО СТВАРНО ЛИЧИ НА КРАЈ

(Џулијан Барнс: *Одлазим(о)*, превео с енглеског Зоран Пауновић, Геопоетика, Београд, 2026)

У опусима свих великих писаца има дела слабијег квалитета, а у случају Џулијана Барнса мање успешна издања јављала су се у раној и средњој фази рада (*Пре но што ме је срела*, *Зурећи у сунце* и *Енџелеска*, *Енџелеска*), али и у новијем периоду (*Једина њрича* и *Елизабет Финч*). Ови наслови не угрожавају укупни утисак о његовој продукцији, док нови роман, *Одлазим(о)*, који се у преводу Зорана Пауновића појавио у исто време кад и издање на енглеском језику, доказује његову важност у контексту савремене светске прозе.

У већини Барнсових дела, па и у овоме, важно је да се прво разјасни питање жанра – иако формално дефинисан као роман, *Одлазим(о)* свакако није класичног романеског карактера, већ се ради о мешавини мемо-

арског, есејистичког, полемичког, анегдотског и, условно речено, традиционално схваћеног прозног текста. Овај аутор често ступа у поље полижанровског и хибридног писања (довољно је да се сетимо монографије *Границе и њрејлиштања: њроблематика жанра у романима Џулијана Барнса* Нине Муждеке), а можемо приметити и промену у његовој поетици која сведочи о томе како се његова интересовања мењају у зрелим стваралачким годинама. Тако се у првој фази његовог рада може издвојити снажан уплив историје и биографске грађе, пре свега у романима *Флоберов њајајај*, *Историја свеџа у 10 ½ њојлавља*, *Бодљикаво њрасе* и *Арџур и Џорџ*, као и у појединим причама збирке *Обале Ламанша* и *Сџо од лимуновој дрвеша*, док се ова пракса касније јавља у делима *Шум времена* и *Човек у црвеном кауџу*, те рубно у збирци *Пулс*. Међутим, у прекретничком делу *Није џо нишџа стџашно* из 2008, првом наслову хибридног типа који Барнс, с мање или више одступања, пише до данас, конкретизује се његово интересовање за есејистички, мемоарски, дневнички, филозофски, полемички и недвосмислено аутобиографски или квазиаутобиографски спој више различитих жанрова, форми, стилова и приступа књижевности. То сад више није само полигон за причање прича, већ и простор у ком може да говори о темама које су шире и универзалније од оних којима се раније посвећивао. Барнс посматра лични свет, свет књижевности и свет читалаца свеобухватније од већине савременика, а овај оквир даје му прилику да се обрати присније и конкретније него у роману или есејима, јер је свет у ком живимо вишеслојан и једино вишеслојним писањем може да се одговори на његову природу. Он инсистира на веродостојности и догађајима који су му обележили живот и покушава да личним примерима и анегдотама понуди публици аутентичност, верујући да се ти догађаји препознају

као типични и на ширем плану. Овакав модел приповедања постао је предмет интересовања читалаца, критике и академских истраживача, а нека од Барнсових најуспелијих дела (*Ово личи на крај*, *Пулс*, *Нивои живоћа* и *Шум времена*) настају након 2008. године, као резултат поетичких промена. И сам аутор се према овој промени опходи самосвесно и самокритично, и то управо у новом роману:

„Оне хибридне ствари које пишеш – мислим да је то бољешно. Требало би да пишеш или једно или друго.”

У оно време, можда бих рекао: „Ето, ако ништа друго, допадају ми се бар неке моје књије.”

А сада сам рекао, одлучно: „Не смећа ми што ми се не допадају моје књије, али преших ако мислиш да док их пишем не знам тачно шта хоћу.”

У оквирима жанровских преиспитивања и критичког односа према себи, Барнс исписује и роман *Оглазим(о)* као наратив који спаја две приче: оквирну и причу о причи. У његовом тематском средишту налази се романескна, фикционализована прича о, како нас писац уверава, двоје стварних јунака, Џин и Стивену, његовим пријатељима из младости који се поново срећу после више деценије од времена младалачке љубави и разлаза. Наравно, упркос томе што аутор све време говори да се ради о стварним људима и истинитој причи – „Ово што следи је истинита прича, мада уз њу иде неколико упозорења. Најпре, променио сам имена двоје главних ликова, једноставно зато што сам им обећао, сваком понаособ, да никад нећу писати о њима” – читаоци не могу да утврде да ли је заиста тако, но за укупни утисак и веродостојност текста оваква потврда није ни потребна. Барнс често настоји да придобије поверење читалаца и да с њима успостави готово дијалогски однос, али такође не инсистира на томе да му слепо верују; штавише, одређена доза скепсе и двосмислености подразумева се у његовој прози, и стога оваквим изјавама, чак и у делу које тек делимично може да се назове романом, морамо да приступимо опрезно и са свешћу о непоузданости приповедача, јунака и аутора. Љубав ово двоје људи у прошлости је наилазила на препреке, а поновно заљубљивање и брак говоре нам о гомилању животних искустава, сумирању утисака и новом погледу на сопство и окружење, али и на сумњу у истинитост онога што видимо и потребу да преиспитамо све и свакога. Све ове теме карактеристичне су за Барнса, и овде су, као и у више других романа, смештене у исти контекст, тематски оквир и јунаке. Зато Џин и Стивен нису само обични ликови Барнсове прозе, већ ехо претходних јунака и фигуре које рекапитулирају неке од типских односа ранијих романа, евоцирајући старије приче, нудећи им нова разрешења и дајући им прилику да се и даље развијају.

Важна фигура овог трија јесте и сам писац који наступа под својим именом и презименом, и умногоме утиче на животе протагониста романа. Он користи њихове животне околности и близину њиховој изгубљеној, па пронађеној љубави, да исприповеда личне приче (смрт супруге, други брак и борбу са раком крви), повеже ову везу са другим љубавним везама из историје књижевности и истакне важност коју Џин и Стивен имају у његовом опусу. Паралелно с тим, он објашњава због чега уопште пише о њима у овом тренутку, то јест зашто није раније тематизовао њихов

однос – његови пријатељи су, наиме, захтевали да то не ради, а он је искористио њихову молбу да посвети значајан део романа аутопоетичком разматрању које води од (ауто)биографског предлошка до конкретног фикционалног дела: „Пишем углавном приповедну прозу, која изискује полагаано зрење живота пре но што он постане употребљива грађа, и у тим тренуцима немам идеју шта би могло а шта не би могло да се претвори у могућност за причу. Исто важи, у нешто мањој мери, и за нефикцијску прозу. Као у случају приче о Стивену и Џин, која следи.” Барнс се касније у више наврата враћа на овај процес, помиње да је одувек желео да исприча „читаву” причу за којом је трагао целог живота, те признаје да је био неискрен према својим пријатељима и да је њихов живот претворио у фикцију – „И шта сам урадио са Стивеном и Џин? Кад су умрли, подухватио сам се писања о њима: прекршио сам обећање које сам им дао, и почео да паразитирам на њиховим животима. Ко је од нас био најмање моралан? Ту баш и нема неке неизвесности, зар не?” – чим је добио прилику за то. Но, све ове исповести из личног живота и практични примери теорије књижевности прожети дозом цинизма, ироније и непоузданости добијају додатни значај услед претпоставке која је изнета у роману као његова основна одредница: „Треба у овом тренутку нагласити две ствари: / 1) Овде ће постојати прича – или прича у причи – али не одмах; и / 2) Ово ће бити моја последња књига.” Опет, као што ауторови познаници могу а не морају да се претворе у јунаке његове прозе, тако и његова изјава да се ради о последњем делу не мора да се узме као чињенично стање. Нарочито зато што се Барнс у трећој фази живота безмало у сваком наслову опрашта од читалаца („Последњих година, међутим, писање сваке књиге као да ми је последња има изоштренији, и конкретнији смисао. А с времена на време јави ми се и помисао: 'Ова не би била лоша за опроштај.'”). Овде он то, међутим, ради најконкретније могуће, експлицитно истичући да је роман *Оглазим(о)* његов последњи, те објашњавајући како се већ дужи низ година осећа као да се опрашта од књижевности и изричито тврдећи да је ово његова лабудова песма: „Што се мене тиче, имам седамдесет осам година, и ово ће неопозиво бити моја последња књига – мој званични одлазак, мој последњи разговор с вама. [...] Не, овај роман није посвета *Жилу и Џиму*; нити је 'суптилан наклон Дерида'; као ни мој последњи *'roman-à-clef'* и *о-свеџа сџаром џријашељу*’. Књига ће, међутим, пронаћи своје место (каква год била критичка реакција) и претпоставка чисте, прибрране намере тада ће читаоцу свакако деловати сасвим очигледно.” Управо из тог разлога се ова публикација временски поклапа с ауторовим осамдесетим рођенданом, а жеља да се књига одједном појави на што више различитих језика и тржишта показује намеру да се обрати публици у што ширем замаху.

Напоследку, требало би да се размотри позиција коју би ова књига могла да има у Барнсовом опусу, јер је јасно да се ради о наслову који није у рангу његових најбољих дела, али и о роману необичне структуре и организације. На пример, прво поглавље, у ком аутор детаљно појашњава концепт спонтане аутобиографске меморије на основу ког се касније износе детаљи из прошлости протагониста, нефикционалне је природе и пре би могло да буде објављено у прошлогодишњој збирци есеја *Промениџи мишљење* него у романескном оквиру. Такође, делови приче о Џин и Стивену на први поглед делују као да су настали на основу два различита

материјала, иако је ово резултат чињенице да се заиста ради о две скоро засебне приче које су се одвијале у два одвојена временско-просторна оквира, а тек су потом спојене у исти наратив. Ипак, Барнс покушава да увезе засебне токове у једну кохерентну и фрагментарну причу о неколико тема које је и досад обрађивао (проток времена, повратак у прошлост, љубав која престаје и поново се рађа), а сад их осветљава из више углова и жанровских одредница. Отуд не изненађује што се враћа протагонистима стално изнова, тражећи нова појашњења, контексте и примере који ће описати њихову судбину, иако то може да уради много сажетије и сведеније. Но, у завршном делу романа, у ком се директно обраћа читаоцима на начин на који то није радио од чувеног полупоглавља романа *Историја свећа у 10 ½ поглавља* и трећег дела књиге *Нивои живоћа*, евидентно је да постоји доза жала због ситуације која га је навела да престане да се бави писањем, али и захвалност читаоцима – „Како год било, надам се да сте уживали у нашој вези током свих ових година. Ја свакако јесам. Ваше присуство ме је радовало – без вас, заиста бих био нико и ништа. Зато ћу вас само кратко дотаћи по мишици – не, не скрећите поглед ка мени – а онда ћу да се искрадем. Не, не скрећите поглед” – те је крајњи утисак истовремено позитиван, сентименталан и горак.

У овом тренутку делује сувишно постављати питање да ли је ово најбољи роман овог писца, јер то вероватно није, али јесте његов препознатљив, аутентичан текст који би мало ко могао да напише на сличан начин. Овде покушава да обухвати много тога и на појединим местима у томе и успева, иако мање убедљиви сегменти текста наговештавају да можда није случајно што размишља о томе да заокружи свој рад и престане с писањем. Но, ако прихватимо да се и у опусу великих писаца понекад нађу наслови неуједначеног домета, овакав развој не мора да изненади, нарочито код тако плодног и разноврсног ствараоца. Важна је и рецепција коју има код наше публике, као и чињеница да његов дугогодишњи издавач објављује српски превод романа *Оглазим(о)* управо у тренутку када и сам аутор изражава жељу да се то догоди. Зоран Пауновић одавно се наметнуо као један од најпоузданијих преводилаца Џулијана Барнса, нарочито у познијој фази његове каријере; стога, ако време покаже да је ово заиста последњи роман, прецизност и аутентичност његовог превода могли би да буду најбољи могући начин да се овај писац достојно опрости и од српске публике.